

Wysokie torfowiska bałtyckie w Polsce

PROGRAM OCHRONY

wersja 2.0, styczeń 2006

Opracowano w ramach projektu "Ochrona wysokich torfowisk bałtyckich na Pomorzu", finansowanego przez LIFE-Nature i GEF-UNDP Small Grants Programme

Klub Przyrodników, Świebodzin

Streszczenie - Plan pracy: Cele i działania

A. Prawidłowe ujęcie torfowisk bałtyckich w sieci Natura 2000

1. Wszystkie obiekty stanowiące dobrze zachowane kompleksy siedlisk 7110 i 91D0 ujęte w sieci.
 - opracowanie raportu na temat ujęcia torfowisk bałtyckich w rządowym projekcie sieci Natura 2000 i propozycji optymalizacji,
 - opracowywanie dokumentacji (SDF) obszarów;
 - ujęcie torfowisk na Shadow List
 - argumentacja za włączeniem obszarów do projektu rządowego;

B. Prawidłowe objęcie torfowisk bałtyckich krajowymi formami ochrony przyrody

1. Każde wartościowe torfowisko objęte odpowiednią i skuteczną formą ochrony.
Cele szczegółowe: zobacz katalog torfowisk.

- opracowywanie dokumentacji;
- formalne wnioskowanie
- argumentacja za tworzeniem form ochrony;

C. Ochrona przed eksploatacją torfu, odwadnianiem i innymi niekorzystnymi oddziaływaniami

1. Żadne dotychczas nie eksploatowane torfowisko nie przeznaczone do eksploatacji
 - Por. cel B (skuteczne obejmowanie ochroną).
 - udział w ew. postępowaniach koncesyjnych;
2. Wycofanie niekorzystnych oddziaływań wynikających z zaszłości
 - Ustalenie "kalendarza" wygasania koncesji na prowadzoną eksploatację torfu;
 - inicjowanie postępowań wodno-prawnych
 - udział w ew. postępowaniach o rozszerzenie lub przedłużenie koncesji.

D. Ochrona przed schematyczną gospodarką leśną

- Por. cel B (obejmowanie ochroną);
- ustalenie "kalendarza" urzędowania nadleśnictw, w których znajdują się nie objęte dotychczas ochroną rezerwatową torfowiska;
- udział w KTG i tworzeniu planów urzędowania lasu;
- działania komunikacji społecznej z leśnikami;

E. Skuteczna czynna ochrona torfowisk

1. Skompletowanie planów ochrony rezerwatów i Natury 2000;
 - opracowywanie planów ochrony;
 - udział w postępowaniach dotyczących planów ochrony i decyzji ochronnych;
2. Zahamowanie sztucznego odwadniania
 - budowa zastawek;
 - likwidacja rowów odwadniających
3. Eliminacja inwazyjnej roślinności
 - usuwanie świerka (gat. obcy)
 - usuwanie nadmiernie rozrastających się podrostów i nalołów brzozy;
4. Źródła finansowania ochrony czynnej;
5. Likwidacja prawnych barier realizacji ochrony czynnej

F. Rekultywacja i odtwarzanie torfowisk zniszczonych

1. Rekultywacja po eksploatacji
 - opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
 - eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
 - źródła finansowania rekultywacji
 - udział w postępowaniach koncesyjnych, określających kierunki rekultywacji
2. Rekultywacja torfowisk zdegradowanych w wyniku przesuszenia lub użytkowania rolniczego
 - opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
 - eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
 - źródła finansowania rekultywacji
 - komunikacja społeczna z leśnikami i rolnikami

G. Budowa świadomości społecznej

1. Świadomość administracji ochrony przyrody i autorów planów ochrony;
 - cykl warsztatów, także terenowych i studialnych wyjazdów zagranicznych;
 - Podręcznik Ochrony Torfowisk;
 - udział w postępowaniach w sprawie planów ochrony, zadań ochronnych, decyzji wydawanych w sprawach rezerwatów przyrody
2. Świadomość leśników, administracji wodnej, planistów;
 - poinformowanie o istnieniu i walorach obiektów;
 - udział w KTG, rozprawach wodnoprawnych, postępowaniach w sprawie ocen oddziaływania na środowisko, postępowaniach w sprawie planów zagospodarowania przestrzennego etc.;
 - rozpowszechnienie Podręcznika Ochrony Torfowisk
3. Świadomość ogółu społeczeństwa
 - turystyczne udostępnienie wybranych torfowisk
 - ulotki, akcje edukacyjne, serwis internetowy etc.

Summary - Working Plan: Objectives and Actions

A. Representativeness in Natura 2000

1. All good preserved 7110 i 91D0 complexes on baltic bogs should be included. For detailed objectives for each site see sites catalog

- report preparation (Baltic bogs in official Natura 2000 pSCI list and proposition of improving);
- SDFs preparing;
- including on Shadow List;
- lobbying for including to governmental proposition;

B. Good system of national protection forms

1. Each valuable bog covered by appropriate conservation form. For detailed objectives for each site see sites catalog

- documentation preparing;
- formal applications
- lobbying, argumentation

C. Protection against peat excavation, draining, other negative impacts

1. No more baltic bogs used for peat extraction

- See objectives B (formal protection).
- participation in mining permission procedures;

2. Cancelling continuous impacts

- preparing "calendar" of extraction permissions expiring;
- initiation "water management debates"
- participation in formal procedures

D. Protection against schematic forest management

- See objectives B (formal protection).
- preparing "calendar" of Forest Management Commissions
- participation in FMC
- CEPA with foresters (see G)

E. Successful active conservation

1. Completing Site Management Plans for nature reserves and Natura 2000 sites;

- management plans preparing;
- participation in procedures of management plans & management decisions for nature reserves

2. Stopping drainage

- dams building;
- filling ditches;

3. Elimination of invasive species

- elimination of spruce (alien species)
- partial elimination of birch and pine from open bogs;

4. Financing nature conservation;

5. Necessary legislation improvement (cancelling regulations blocking nature conservation)

F. Restoration of degraded bogs

1. Restoration after peat excavation

- "natural restoration" standards;
- experiments for new restoration methods
- restoration financing;
- participation in formal procedures for restoration

2. Restoration of bogs degraded by drainage and agricultural use or forestry

- "natural restoration" standards;
- experiments for new restoration methods
- restoration financing;
- CEPA with foresters and farmers

G. Building public awareness

1. Awareness of nature conservation authorities conservation management planners

- serie of workshop, incl. field workshops & study visits ;
- Handbook of Baltic Book Conservation;
- participation in procedures of management plans & management decisions for nature reserves

2. Awareness of foresters, water authorities, land-use planners

- dissemination of information about sites;
- participation in Forest TMC, water debates, procedures for environmental impact assessment, procedures for land-use planning;
- dissemination of Handbook of Baltic Book Conservation

3. General Public Awareness

- public access to selected bogs!
- leaflets, education events, web site.

Wstęp

Torfowiska wysokie typu bałtyckiego stanowią odrębny, regionalny podrodzaj w obrębie szeroko rozumianych torfowisk wysokich. Główny obszar ich występowania obejmuje przymorskie regiony Europy Środkowej oraz wokółbałtycką strefę Skandynawii. Są to klasyczne torfowiska ombrotroficzne, tj. zasilane wyłącznie przez wody opadowe, tym samym ściśle uzależnione od wilgotnego i stosunkowo chłodnego klimatu. Pod względem ekologicznym należą one do torfowisk skrajnie oligotroficznym i kwaśnym, co powoduje, że występująca na nich roślinność jest wybitnie odrębna od roślinności wszystkich innych ekosystemów. Równocześnie roślinność ta wykazuje pewne regionalne różnicowanie, wynikające z geobotanicznych różnic w obrębie obszaru, na jakim występują.

Zasoby i stan

W Polsce torfowiska typu bałtyckiego koncentrują się w północnej części kraju, w pasie przymorskim i ze względów klimatycznych osiągają tu południową granicę swego zasięgu. Są one jednym z ważnych kryteriów wyznaczania geobotanicznych granic między przymorską i pojezierną strefą Pomorza. Są to z reguły duże (co najmniej 100 ha) złoża i ogólna liczba takich obiektów wynosi ponad 70. Ich kopuły w porównaniu do torfowisk Europy zachodniej wyróżniają się niemal jednorodnym, grubym pokładem torfu sfagnowego, który został wytworzony przez fitocenozy z dominacją borealnego gatunku *Sphagnum fuscum*. Równocześnie jednak podkreślana jest fitogeograficzna rozbieżność między głównym subfossylnym zbiorowiskiem torfotwórczym (peatforming) z udziałem tego gatunku, a współczesnymi fitocenozy, w których obok gatunków borealnych (w tym *Ledum palustre* i *Rubus chamaemorus*) stosunkowo często występują gatunki o atlantyckim typie zasięgu geograficznego, głównie *Erica tetralix*. Cechy te powodują, że torfowiska bałtyckie w Polsce mają pod względem geobotanicznym wyraźnie pośredni charakter między torfowiskami położonymi na zachód i wschód.

zobacz Katalog
Torfowisk Bałtyckich w
Polsce

Stan zbadania współczesnej i subfossylnej roślinności torfowisk bałtyckich w Polsce nie jest pełny, niemniej jednak podstawowe ich cechy zostały zidentyfikowane. Za pilne należy uznać pogłębienie wiedzy o dynamice obecnej szaty roślinnej tych torfowisk.

Spośród 80 znanych dużych torfowisk kopułowych, jakie istniały w Polsce, **żadne nie jest w stanie w pełni naturalnym, a wiele jest zupełnie zniszczonych**. Torfowiska te począwszy od końca 18. wieku były planowo odwadniane w celu ułatwienia eksploatacji torfu oraz zalesienia. W efekcie nastąpiła drastyczna redukcja torfotwórczej, bezdrzewnej roślinności mszarnej z wybitnym udziałem gatunków z rodzaju *Sphagnum* na rzecz fitocenozy z dominacją *Eriophorum vaginatum* lub *Calluna vulgaris* o znacznie słabszych możliwościach akumulacji torfu lub też fitocenozy leśnych typu boru bagiennego, które nie wytwarzają torfu. Według danych z północno-zachodniej części Polski powierzchnia otwartych torfowisk wysokich zmalała do około 9% stanu sprzed 200 lat. Kolejnym etapem przemian wtórnych zbiorowisk leśnych jest ich degeneracja i opanowywanie przez gatunki nietorfowiskowe np. *Molinia caerulea* i *Deschampsia flexuosa*. Tempo, zakres i kierunki tych przemian są uzależnione od indywidualnych cech poszczególnych torfowisk. Wyniki badań w tym zakresie wskazują jednak, że nawet na torfowiskach odwadnianych od około 200 lat, w przypadku zaniechania konserwacji rowów odwadniających i braku innych form antropopresji utrzymują się jeszcze pozostałości otwartych mszarów z udziałem typowych gatunków wysokotorfowiskowych. Rokuje to możliwości ich zachowania, a prawdopodobnie nawet regeneracji pod warunkiem podjęcia zabiegów polepszających stan uwilgocenia siedlisk. Z drugiej strony na torfowiskach tych drzewa posadzone po pierwszych pracach odwodnieniowych osiągają obecnie wiek zbliżony do 200 lat. Wskutek tego, a także w wyniku niedostosowania systemu korzeniowego do aktualnej powierzchni torfowiska, masowo obumierają. Zjawisko to przynajmniej okresowo polepsza bilans wodny torfowiska i może być pomocne przy planowych działaniach ochrony ekosystemów.

Spośród znanych w Polsce obiektów, zaledwie cztery można uznać za klasycznie wykształcone torfowiska bałtyckie zachowane w stanie "w miarę naturalnym" - z naturalnymi, kępkowo-dolinkowymi bezleśnymi mszarami torfowcowymi na wierzchowinie kopuły. Są to torfowiska: Bagno Kusowo (część północna), Słowińskie Błota, Gązwa i Mechacz Wielki. Nawet

jednak te najlepiej zachowane obiekty noszą wyraźne ślady zniekształceń i rozcięte są rowami melioracyjnymi, a na bezleśnych dotąd wierzchowinach zachodzi proces ekspansji drzew.

Kilka dalszych torfowisk zachowało jeszcze na swoich kopułach rozległe, bezleśne zbiorowiska bagienne, lecz w stanie mniej lub bardziej przekształconym i o ograniczonej zdolności torfotwórczej - np. w postaci mszarów zdominowanych przez wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*). Klasycznymi przykładami takich dość dobrze zachowanych "torfowisk wrzoscowych" mogą być np.: Torfowisko Pobłockie, Łebskie Bagno, Ciemińskie Błota, kopuła Warniego Bagna, czy fragmenty torfowiska Krakulice w Słowińskim Parku Narodowym. Niekiedy przekształcenia bezleśnej roślinności kopuły przybierają inny kierunek - np. na Janiewickim Bagnie przeważają zbiorowiska zdominowane przez wełniankę pochwową, tylko z bardzo skąpym udziałem torfowców.

Zdecydowana większość torfowisk bałtyckich w Polsce jest jednak dziś całkowicie lub niemal całkowicie zalesiona i pokryta przez bory i brzeziny bagienne, najczęściej w różnych stadiach degeneracji. Mszary torfowcowe zachowały się na nich co najwyżej w formie niewielkich powierzchni w rozrzedzeniach i rozświetleniach boru bagiennego, najczęściej w pobliżu szczytu kopuły torfowiska. Niektóre z tych kompleksów borów bagiennych pozostają obiektami bardzo cennymi przyrodniczo. W wielu masowo występują cenne gatunki flory (np. widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, malina moroszka *Rubus chamaemorus*, chamedafne północna *Chamaedaphne calyculata*, długosz królewski *Osmunda regalis*). Typowe, lepiej zachowane obiekty z tej grupy to np. Bagno Ciemino, Staniszewskie Błota, Wierzchucińskie Błota, Budwity, Bieńkowo, Gierkiny, Nowa Wieś. Różnorodnością biologiczną i malowniczością wyróżniają się te obiekty, w których starym borom bagiennym towarzyszą jeziora dystroficzne, zwykle okolone mszarami, na których przetrwały typowe gatunki torfowiskowe - lepiej zachowane obiekty tego typu to np. Karsibórz Świdwiński, Brzezińskie Bagno, Jezioro Chośnickie, Lisia Kępa, Kurze Grzędy, Karszuny, Krasna Gruda oraz Imszar.

Interesującą grupę stanowią torfowiska, które były w przeszłości eksploatowane przez kopanie (nie frezowanie!) torfu, a powstałe w wyniku eksploatacji potorfia dziś regenerują się spontanicznie zarastając mszarami. Powstające w potorfiałach zbiorowiska roślinne to swego rodzaju "siedlisko zastępcze" dla typowej flory torfowiskowej, wobec zaniku bezleśnych mszarów na kopule. W rezultacie, większe kompleksy takich zarastających potorfiał są istotnymi ostojami różnorodności biologicznej i miejscami bardzo cennymi przyrodniczo. Klasyczne przykłady tego typu obiektów to np. większa część Warniego Bagna, Stramniczka, północna część Chwalimskiego Bagna, Wielkie Błoto k. Wierzchowa i Bobrowe Bagno, mniejsze regenerujące się potorfia znaleźć można jednak na wielu innych torfowiskach. Na wielu obiektach regeneracja ma obiecujące perspektywy, niekiedy jednak kończy się po wyczerpaniu się wody stagnującej w wyrobiskach.

Liczna niestety jest grupa torfowisk, które uznać trzeba już za całkowicie lub niemal całkowicie zniszczone, bądź to w wyniku frezowej eksploatacji torfu i związanego z nią przesuszenia, bądź to w wyniku prób użytkowania rolniczego lub gospodarki leśnej związanej z bardzo intensywnym odwodnieniem.

Na tle różnorodnych form antropopresji, którym podlegały torfowiska typy bałtyckiego za największe zagrożenia dla pozostałości ich naturalnej lub zbliżonej do naturalnej pokrywy roślinnej oraz związanej z nią procesów ekologicznych należy uznać:

- brak działań na rzecz poprawy bilansu wodnego
- kontynuację melioracji odwadniających
- zalesianie
- pożary
- eksploatację, zwłaszcza przemysłową, po której nie prowadzi się rekultywacji pozostałości złoża

Z ogólnej liczby 80 torfowisk kopułowych występujących w północnej Polsce zaledwie 9 w całości chronionych jest w zatwierdzonych rezerwach, a dalsze 2 chronione są w granicach parków narodowych. 18 złów tylko w części objęte jest ochroną rezerwatową. Kilkanaście dalszych jest chronionych jako użytki ekologiczne lub zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Liczby te nie wyczerpują potrzeb – można oszacować, że na ochronę prawną zasługują ok. 52 obiekty.

Istniejące formy ochrony tylko pozornie zabezpieczają dalsze istnienie specyficznej przyrody omawianych torfowisk, gdyż na torfowiskach prawnie objętych ochroną popełniono prawie w każdym przypadku błędy metodyczne w sposobie prowadzenia ochrony. Polegały one głównie na:

- stosowaniu ochrony biernej
- nie respektowaniu przez służby melioracyjne faktu ochrony torfowiska i prowadzeniu przez nie nowych rowów odwadniających lub konserwacji wcześniej istniejących
- obejmowaniu formalną ochroną tylko części (czasem bardzo małej) złoża torfowego
- braku otuliny wokół rezerwatu, która pozwalałaby na bezkonfliktową korektę stosunków wodnych
- braku planów ochrony adekwatnych do rzeczywistego stanu i celu istnienia poszczególnych rezerwatów
- braku monitoringu przedmiotów ochrony

Dodatkowo, nawet gdy potrzeby ochrony torfowiska dały się zidentyfikować, niezbędne zabiegi czynnej ochrony z reguły nie były wykonywane z powodu braku środków finansowych. W rezultacie w wielu formalnie chronionych obiektach doszło do zaniku obiektów ochrony lub dalszych niekorzystnych przemian w przyrodzie torfowisk. Nie ma w Polsce żadnego przykładu torfowiska tego typu, o którym można by powiedzieć, że jest dobrze i skutecznie ochronione.

Powszechnym mankamentem był i jest nadal przewlekły tryb powoływania nowych rezerwatów, co wynika zarówno z przyczyn administracyjnych (np. prawno-własnościowych), jak i finansowych, w tym braku środków na sporządzenie merytorycznie pełnej dokumentacji projektowej obiektów planowanych do ochrony.

Na tle wyżej przedstawionego stanu ochrony torfowisk typu bałtyckiego wynikają następujące wnioski praktyczne:

- dla obiektów objętych ochroną prawną, które jeszcze nie mają planów ochrony uwzględniających specyfikę omawianych ekosystemów (tj. aktualne warunki hydrologiczne, geologię złoża, aktualne i historyczny stan roślinności) pilne jest sporządzenie takich planów
- dla obiektów oczekujących na zatwierdzenie prawnej ochrony, w przypadkach nie budzących wątpliwości, już na etapie dokumentacji projektowej należy wprowadzić zapisy umożliwiające prowadzenie zabiegów ochrony czynnej
- wobec faktu, że wszystkie torfowiska bałtyckie, choć w różnym stopniu, mają zmienione naturalne warunki abiotyczne i biotyczne, plany ochrony w maksymalnym stopniu powinny być ukierunkowane na ochronę czynną,
- wobec ogromnej dynamiki przemian, jakie zachodzą na torfowiskach bałtyckich należy uznać, że obecnie jest wręcz ostatni moment do podjęcia próby przeprowadzenia maksymalnie skutecznych zabiegów ochronnych, podtrzymujących lub zwiększających istniejącą jeszcze wybitną biotyczną i abiotyczną specyfikę tych ekosystemów.

Zagrożenia

- Nie dokończone obejmowanie torfowisk bałtyckich formami ochrony przyrody, na jakie zasługują
- Sztuczne odwadnianie torfowisk;
- Brak / niedostatek czynnej ochrony
- Eksploatacja torfu
- Schematyczna gospodarka leśna
- Brak świadomości społecznej potrzeb i wymogów ochrony torfowisk

Cele i działania

A. Prawidłowe ujęcie torfowisk bałtyckich w sieci Natura 2000

1. Wszystkie obiekty stanowiące dobrze zachowane kompleksy siedlisk 7110 i 91D0 ujęte w sieci.

- opracowanie raportu na temat ujęcia torfowisk bałtyckich w rządowym projekcie sieci Natura 2000 i propozycji optymalizacji,
- opracowywanie dokumentacji (SDF) obszarów;
- ujęcie torfowisk na Shadow List
- argumentacja za włączeniem obszarów do projektu rządowego;

zobacz cele szczegółowe w Katalogu Torfowisk Bałtyckich w Polsce

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006): Pierwsza część listy proponowanych obszarów Natura 2000, przesłana przez Polskę do Komisji Europejskiej w 2004 r. objęła znaczną część torfowisk bałtyckich w województwach: zachodniopomorskim i pomorskim. W granicach proponowanych obszarów Natura 2000 znalazły się obiekty: Świdne Bagno, Mrzeżyno, Roby, Dźwirzyno, Słowińskie Błota, Janiewickie Bagno, Bagno Kusowo, Brzezińskie Bagno, Wielkie Błoto k. Wierzchowa, Malechowskie Błota, Zaleskie Bagna, Kluki, Ciemińskie Bagna, Krakulice (część), Jeziorka Chośnickie, Kurze Grzędy i Staniszewskie Błoto. Natomiast w województwie warmińsko-mazurskim większości torfowisk typu bałtyckiego nie zaproponowano do sieci; projektowane większe obszary objęły tylko torfowiska Braniewo i Mechacz Wielki. Podobna była sytuacja w województwie podlaskim, gdzie do sieci Natura 2000 zgłoszone zostało, wraz z całym Biebrzańskim Parkiem Narodowym, torfowisko Czerwone Bagno.

Zasadniczą poprawę ujęcia torfowisk bałtyckich w sieci Natura 2000 ma przynieść przygotowane rozszerzenie listy proponowanych obszarów. Do sieci wejść mają torfowiska: Olszanka - Wilcze Uroczysko - Święta, Warnie Bagno, Łazy, Karsibórz Świdwiński, Bagno Ciemino, Torfowisko Pobłockie, Czarne Bagno, Łebskie Bagno, Wierzchucińskie Błota, Budwity, Bieńkowo, Gązwa, Bobrowe Bagno, Krasna Gruda, Skieblewo oraz Imszar.

Proponowane rozszerzenie oznacza, że w sieci Natura 2000 znajdują się wszystkie lepiej zachowane torfowiska bałtyckie, jakie są znane w Polsce. W dalszych etapach tworzenia sieci pozostanie co najwyżej wprowadzenie do niej torfowisk zniekształconych, ale podlegających działaniom renaturalizacyjnym (dotyczy to szczególnie torfowiska Bielawa) oraz ewentualnie nowo odnajdywanych, cennych przyrodniczo obiektów.

Na posiedzeniu kierownictwa Ministerstwa Środowiska 1 lutego 2006 r. zdecydowano jednak o wstrzymaniu przygotowanego rozszerzenia sieci - w tej chwili jego los pozostaje niejasny

zobacz raport "Torfowiska bałtyckie w sieci Natura 2000 w Polsce

B. Prawidłowe objęcie torfowisk bałtyckich krajowymi formami ochrony przyrody

1. Każde wartościowe torfowisko objęte odpowiednią i skuteczną formą ochrony.

- opracowywanie dokumentacji;
- formalne wnioskowanie
- argumentacja za tworzeniem form ochrony;

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006): Sieć rezerwatów przyrody chroniących torfowiska bałtyckie zbliża się powoli do stanu nasycenia. Jest to wynik usilnych i nieprzerwanych starań przyrodników, trwających od przełomu XIX i XX wieku, a co kilka lat wieńczonych ustanowieniem ochrony kolejnego obiektu. Szczególnie korzystna dla ochrony torfowisk bałtyckich była końcówka lat 90-tych XX wieku, kiedy to utworzono trzy duże rezerваты przyrody: Bagno Ciemino (1997 r., 466 ha) i Olszanka (1998 r., 1290 ha) w woj. zachodniopomorskim oraz Bielawa (1999 r., 680 ha) w woj. pomorskim. Kolejny bardzo istotny postęp nastąpił w 2005 r., kiedy to uznano za rezerваты przyrody torfowiska:

zobacz cele szczegółowe w Katalogu Torfowisk Bałtyckich w Polsce

Kusowskie Bagno, Słowińskie Błota oraz Warnie Bagno w województwie zachodniopomorskim, w ciągu kilku miesięcy powiększając chronioną powierzchnię o ponad 1000 ha. Zaawansowane są prace nad uznaniem za rezerваты kolejnych torfowisk: Łebskiego Bagna i Czarnego Bagna oraz Zaleskich Bagien w województwie pomorskim, a także torfowiska Stramniczka i Łazy w województwie zachodniopomorskim. Po utworzeniu tych form ochrony w dwóch zachodnich województwach do rozwiązania pozostanie praktycznie tylko problem ochrony torfowiska Roby, bardziej skomplikowany ze względu na stosunki własnościowe.

Mniej optymistyczna jest sytuacja w województwach warmińsko-mazurskim i podlaskim, gdzie od dawna - mimo licznych postulatów przyrodników - nie utworzono żadnego rezerwatu chroniącego torfowiska bałtyckie. Najpilniejsze wydaje się objęcie ochroną rezerwatową obiektów: Bieńkowo i Jonkowo-Warkały w woj. warmińsko-mazurskim oraz Krasna Gruda oraz Bobrowe Bagno w woj. podlaskim. Także w stosunku do kilku innych torfowisk w tych województwach sformułowano postulaty ochrony rezerwatowej.

Istotny problem, zwłaszcza w województwie warmińsko-mazurskim i podlaskim, stanowią źle zaprojektowane granice niektórych dawniej utworzonych rezerwatów. Np. w obiektach Budwity (rez. Zielony Mechacz), Józefowo (rez. Osiek II) oraz Imszar (rez. Gorbacz) istniejące rezerваты przyrody sąsiadują z czynnymi kopalniami torfu, eksploatującymi inne części tego samego torfowiska. Bardzo utrudnia to racjonalną ochronę tych obiektów, a zwłaszcza utrzymanie lub odtworzenie prawidłowych stosunków wodnych. Postulaty powiększenia rezerwatów są bez wątpienia uzasadnione, ale trudne do realizacji, ze względu na wcześniej udzielone koncesje górnicze.

Choć uznawanie za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe jest tylko "półśrodkiem" w ochronie torfowisk i nie dostarcza wszystkich narzędzi niezbędnych do realnej ochrony, także te formy ochrony mają znaczenie w praktyce. Z reguły nie ma problemów z uznawaniem za użytki ekologiczne bezleśnych (w sensie kategorii użytku gruntowego w ewidencji gruntów) bagien w lasach, zarządzanych przez nadleśnictwa. W praktyce wszystkie istniejące użytki ekologiczne na torfowiskach bałtyckich należą właśnie do tej kategorii. Problemy stwarza natomiast uznawanie za użytki ekologiczne gruntów niepaństwowych, choć conajmniej na kilku obiektach byłoby to pilnie potrzebne, choćby jako wstęp do utworzenia rezerwatu.

C. Ochrona przed eksploatacją torfu, odwadnianiem i innymi niekorzystnymi oddziaływaniami

1. Żadne dotychczas nie eksploatowane torfowisko nie przeznaczone do eksploatacji

- Por. cel B (skuteczne obejmowanie ochroną).
- udział w ew. postępowaniach koncesyjnych;

2. Wycofanie niekorzystnych oddziaływań wynikających z zaszłości

- Ustalenie "kalendarza" wygasania koncesji na prowadzoną eksploatację torfu;
- inicjowanie postępowań wodno-prawnych
- udział w ew. postępowaniach o rozszerzenie lub przedłużenie koncesji.

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006):

Obecnie obowiązujące w Polsce prawo dostarcza prawdopodobnie wystarczających mechanizmów, by ochronić torfowiska bałtyckie przed bezpośrednim zniszczeniem, np. przez ich eksploatację lub lokalizację inwestycji. W obecnym stanie prawnym - a zwłaszcza gdy zostanie dokonane planowane rozszerzenie listy obiektów zgłoszonych do sieci Natura 2000 - wydaje się niemożliwe rozpoczęcie eksploatacji torfu z któregośkolwiek spośród lepiej

Projekt "Strategii obszarów wodno-błotnych w Polsce" (Ministerstwo Środowiska, 2004) zakłada jako cel operacyjny m. in.

"niedopuszczenie do eksploatacji torfu z dotychczas nie eksploatowanych torfowisk wysokich". W stosunku do torfowisk bałtyckich, obecnie obowiązujące prawo, w powiązaniu z przygotowywanym włączeniem torfowisk do sieci Natura 2000, stworzy podstawy do realizacji tego celu

zachowanych, a dotychczas nie eksploatowanych torfowisk bałtyckich. Oczywiście, istniejące mechanizmy prawne będą działać tylko pod warunkiem, że znajdzie się osoba lub instytucja, która zechce z nich korzystać i pełnić funkcję "rzecznika obrony torfowiska".

Obowiązujące przepisy przynajmniej teoretycznie powinny też chronić torfowiska (zwłaszcza te włączone do sieci Natura 2000) przed odwadnianiem - budową nowych rowów melioracyjnych zarówno na samych torfowiskach, jak i w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Jednak skuteczność działania tych mechanizmów również zależy od istnienia instytucji lub osoby, która zechce z nich skorzystać, np. składając odpowiednie wnioski w prowadzonych postępowaniach administracyjnych.

Główne problemy prawne ochrony torfowisk wiążą się dziś z brakiem procedur, które umożliwiłyby likwidację dawniejszych, a wciąż szkodzących ochronie torfowisk "zaszłości" - jak udzielonych dawniej koncesji na eksploatację torfu lub skutków działania zbudowanych dawniej urządzeń melioracyjnych. Postawa administracji ochrony przyrody w takich sprawach jest wciąż "pasywna" - podczas gdy konieczne wydaje się aktywne działanie na rzecz zmienienia niektórych dawniejszych rozstrzygnięć, wybitnie szkodliwych dla cennych przyrodniczo obiektów. Choć nie jest to łatwe, w obecnym prawie przynajmniej teoretycznie istnieją ścieżki dające takie możliwości.

D. Ochrona przed schematyczną gospodarką leśną

- Por. cel B (obejmowanie ochroną);
- ustalenie "kalendarza" urządzania nadleśnictw, w których znajdują się nie objęte dotychczas ochroną rezerwatową torfowiska;
- udział w KTG i tworzeniu planów urządzania lasu;
- działania komunikacji społecznej z leśnikami;

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006): Ochrona torfowisk cieszy się coraz większym zrozumieniem wśród leśników. W praktyce nie do pomyślenia jest dziś budowa nowych rowów melioracyjnych w lasach na torfowiskach wysokich. Siedliska boru bagiennego są zwykle wyłączone z użytkowania rębego. Bory bagienne oraz nieleśne powierzchnie bagienne nie mają praktycznego znaczenia dla gospodarki leśnej, zwykle z akceptacją spotyka się postulat obejmowania ich formami ochrony przyrody.

Problem stanowi wciąż gospodarka na siedliskach diagnozowanych jako "bór mieszany bagienny", na których obowiązujące Zasady Hodowli Lasu zalecają wciąż stosowanie rębni zupełnej. Znacznie bardziej niszczące od samych zrębów są próby odnowienia takich powierzchni, a także konserwowanie, pogłębianie i odmulanie istniejących rowów, by zapewnić "optymalne warunki wodne" dla odnowień i wzrostu upraw. Istotnym dla ochrony torfowisk zadaniem są starania, by wyłączyć w całości lasy na torfowiskach bałtyckich z użytkowania rębego. Leży to w kompetencjach tzw. Komisji Techniczno-Gospodarczych zwoływanych podczas sporządzania, raz na 10 lat, planu urządzania lasu.

Pomimo generalnej akceptacji dla ochrony torfowisk, akceptacja leśników dla działań ich czynnej ochrony wciąż wymaga poprawy - zwłaszcza gdy musiałyby one wiązać się z usuwaniem lub podtapianiem istniejących drzewostanów leśnych, nawet w rezerwach przyrody. Przeszkodą są zapisy ustawy o lasach oraz ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych (zob. wyżej), niedostosowane do sytuacji, gdy trzeba zmienić las na nieleśne bagno. Rozwiązanie problemu wymaga korekty prawa oraz intensywnych i długotrwałych działań komunikacyjnych.

E. Skuteczna czynna ochrona torfowisk

1. Skompletowanie planów ochrony rezerwatów i Natury 2000;
 - opracowywanie planów ochrony;
 - udział w postępowaniach dotyczących planów ochrony i decyzji ochronnych;
2. Zahamowanie sztucznego odwadniania
 - budowa zastawek;

- likwidacja rowów odwadniających
3. Eliminacja inwazyjnej roślinności
 - usuwanie świerka (gat. obcy)
 - usuwanie nadmiernie rozrastających się podrostów i nalotów brzozy;
 4. Źródła finansowania ochrony czynnej;
 5. Likwidacja prawnych barier realizacji ochrony czynnej

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006): Sama ochrona prawna nie zapewni uratowania torfowisk bałtyckich. Prawie w każdym obiekcie dla zachowania jego walorów przyrodniczych niezbędna jest realizacja działań ochrony czynnej.

Dla rezerwatów przyrody krótkoterminowym celem operacyjnym powinno być skompletowanie planów ochrony. Wydaje się to realne w ciągu kilku lat, jednak pod warunkiem zaangażowania w zagadnienie wojewódzkich służb ochrony przyrody. Ważne jednak, by plany prawidłowo identyfikowały zagrożenia torfowisk i prawidłowo ustalały zadania ochronne, co nie zawsze ma miejsce. Torfowiska bałtyckie są ekosystemami na tyle czułymi, wrażliwymi i zagrożonymi, że zasadne jest wymaganie regularnej kontroli ich stanu, conajmniej co 5-6 lat - i w razie stwierdzenia nieskuteczności ochrony, przeprowadzanie zmiany planu ochrony. Obecny system prawny powinien to zapewnić, przynajmniej w stosunku do torfowisk znajdujących się w obszarach Natura 2000 - istnieje obowiązek monitoringu w cyklu conajmniej 6 letnim (a ze względu na priorytetowy charakter torfowiskowych siedlisk przyrodniczych, można spodziewać się, że ten obowiązek będzie rzeczywiście realizowany). Zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem Ministra Środowiska w sprawie planów ochrony, stwierdzenie nieskuteczności ochrony powinno skutkować wszczęciem procedury zmiany planu ochrony.

Bardzo ważne jest, by zapisy planu ochrony nie pozostawały tylko papierowymi zapisami, ale by były rzeczywiście realizowane, a nie zawsze ma to miejsce. W niektórych województwach dość powszechną praktyką jest odkładanie realizacji zapisów planu na bliżej nieokreśloną przyszłość, najczęściej pod pozorem braku środków finansowych. Tymczasem procesy degradacji torfowiska oraz inwazji drzew w bezleśne mszary mogą być zaskakująco szybkie, a w rezultacie torfowiska - nawet te chronione w rezerwach - mogą "w majestacie prawa" utracić swoje walory przyrodnicze.

Niemal na każdym z polskich torfowisk bałtyckich konieczne i pilne są działania ochrony czynnej polegające na zablokowaniu sztucznego systemu odwadniania - przez zabudowę zastawkami lub likwidację starych rowów melioracyjnych. Ważne jest przy tym, by lokalizacja zastawek umożliwiła utrzymanie poziomu wody jak najbliżej powierzchni kopuły torfowej - co w praktyce oznacza potrzebę budowy wielu drobnych, kaskadowych piętrzeń na każdym torfowisku, a nie pojedynczych większych piętrzeń. Można oszacować, że w skali Polski dla skutecznej ochrony resztek torfowisk bałtyckich, potrzeba około tysiąca takich, niewielkich zastawek. Ich budowa to koszt ok. 1-1,5 mln zł. W praktyce realizacja tego celu jest niemal zupełnie sparaliżowana przez obowiązujące przepisy prawa budowlanego. Zmiana tych przepisów jest niezbędnym działaniem na rzecz ochrony torfowisk.

Podstawowy zabieg ochronny, jakim jest zablokowanie antropogenicznego odwadniania, choć niemal zawsze konieczny, w wielu przypadkach nie będzie jednak wystarczający dla zachowania lub przywrócenia równowagi ekologicznej torfowiska. Wydaje się, że w ochronie torfowisk bałtyckich zaistnieje w najbliższej przyszłości konieczność stosowania szerszym niż dotąd zakresie zabiegów polegających na usuwaniu drzew z kopuły torfowiska i jej "odlesianiu". Zabiegi takie, dotychczas dość ostrożnie stosowane w planach ochrony, mogą okazać się konieczne w świetle powszechnych na praktycznie wszystkich obiektach tendencji do zarastania mszarów torfowcowych drzewami i ich przekształcania się w bory bagienne, co oznaczałoby utratę nieleśnych, torfotwórczych zbiorowisk mszarnych i związanej z nimi różnorodności biologicznej.

Zupełnie absurdalne, z punktu widzenia potrzeb ochrony torfowisk, są niektóre przepisy prawa budowlanego, ustawy o ochronie przyrody, ustawy o lasach oraz ustawy o ochronie gruntów

rolnych i leśnych, paraliżujące w praktyce działania ochrony czynnej niezbędne dla ochrony torfowisk. Aby móc sensownie wykonywać zabiegi czynnej ochrony, niezbędne i bardzo pilne jest rozwiązanie następujących problemów:

1. Konieczność uzyskania pełnego pozwolenia budowlanego na budowę nawet najmniejszych i najprostszych piętrzeń wody w rezerwatach przyrody i ich otulinach. W związku z funkcjonującymi przepisami wykonawczymi dotyczącymi projektów budowlanych, powoduje to konieczność poprzedzenia działań ochronnych wykonaniem mapy zasadniczej torfowiska w skali 1:2 000 lub większej, a koszt takiej mapy zwykle przekracza koszt niezbędnych do wybudowania zastawek.
2. Konieczność uzyskania pozwolenia wójta na wycięcie drzew i krzewów z gruntu nieleśnego. W związku z zapisami ustawowymi dotyczącymi formy wniosku o takie pozwolenie, powoduje to konieczność szczegółowej inwentaryzacji drzew przewidzianych do usunięcia z torfowiska, a koszt takiej inwentaryzacji przekracza koszt samego zabiegu.
3. Niejasność co do właściwej procedury w przypadku konieczności "odlesienia" gruntu leśnego, czyli likwidacji drzewostanu leśnego, np. w rezerwacie przyrody, i zamienienia go na "bagno" (zob. rozdział 4). Szczególne problemy powstają przy interpretacji, że działanie takie jest "przeznaczeniem gruntu leśnego na cele nieleśne".

F. Rekultywacja i odtwarzanie torfowisk zniszczonych

1. Rekultywacja po eksploatacji

- opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
- eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
- źródła finansowania rekultywacji
- udział w postępowaniach koncesyjnych, określających kierunki rekultywacji

2. Rekultywacja torfowisk zdegradowanych w wyniku przesuszenia lub użytkowania rolniczego

- opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
- eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
- źródła finansowania rekultywacji
- komunikacja społeczna z leśnikami i rolnikami

Na kilku eksploatowanych torfowiskach bałtyckich kopanie torfu ulegnie w najbliższej przyszłości zakończeniu, z powodu wyeksploatowania złoża. Na innych, wciąż eksploatowanych torfowiskach, do zagospodarowania i rekultywacji pozostają pola poeksploatacyjne.

Zagospodarowanie powierzchni po eksploatacji torfu jest poważnym problemem gospodarczym. Dawniej często porzucano je jako nieużytki. Dzisiejsze przepisy, w tym szczególnie Prawo geologiczne i górnicze, wyraźnie tego zabraniają i nakazują rekultywację wyeksploatowanych powierzchni. Paradoksalnie, z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej jest to często niekorzystna zmiana. Jak wskazują przykłady z kilku torfowisk, porzucone powierzchnie poeksploatacyjne mogą stać się po kilkudziesięciu latach miejscami bardzo cennymi przyrodniczo. Natomiast próby wprowadzenia upraw leśnych na wyeksploatowane torfowiska są bardzo kosztochłonne, a w ich wyniku powstają drzewostany małowartościowe zarówno z punktu widzenia przyrody, jak i gospodarki leśnej.

Z punktu widzenia ochrony przyrody, istotnym zagadnieniem są więc próby "przywrócenia przyrodzie" wyeksploatowanych torfowisk i odtworzenia na nich procesu torfotwórczego.

Nie jest to łatwe zadanie (por. rozdz. 1). Istotne problemy narzuca sama technologia eksploatacji torfu. Dawniej torf kopano ręcznie lub różnego typu koparkami, tworząc wyrobiska w formie regularnych zagłębień, zwykle wypełniających się wodą lub przynajmniej silnie uwilgoconych. Takie wyrobiska łatwo zarastały mszarami. Dziś powszechnie stosuje się

tw. technologię frezerową, która polega na powierzchniowym odnowieniu torfowiska i maszynowym zdzieraniu torfu z takiej płaskiej powierzchni. Wyrobiska poeksploatacyjne mają postać płaskich pól, a pokrywająca je warstwa torfu jest zwykle przesuszona i zmurszała, co nie sprzyja kolonizacji przez jakąkolwiek roślinność, nie mówiąc już o gatunkach typowych dla torfowisk.

Mimo istniejących trudności, "przyrodniczy" kierunek rekultywacji wyrobisk po eksploatacji torfu wydaje się najwłaściwszy. Jest to też jedyny sensowny sposób rekultywacji w obiektach, które na części powierzchni są eksploatowane, a na części chronione np. jako rezerваты przyrody (zob. wyżej).

Eksperymenty mające na celu poszukiwanie optymalnych metod przyrodniczej rekultywacji wyeksploatowanych torfowisk mają być wkrótce podjęte na Czarnym Bagnie k. Lęborka, gdzie duże powierzchnie poeksploatacyjne właśnie w tym celu włączono do rezerwatu przyrody. W przyszłości szanse na "przyrodniczą rekultywację" mogą stworzyć np. wyrobiska po obecnej kopalni torfu w Krakulicach (na granicy Słowińskiego Parku Narodowego), Budwitach (przy rezerwacie "Zielony Mechacz" lub na torfowisku Imszar (przy rezerwacie "Gorbacz"), o ile oczywiście w porę zadba się o interesy ochrony przyrody i o przyłączenie - w momencie likwidacji kopalni - wyeksploatowanego terenu do obiektów chronionych. Działania renaturyzujące takie miejsca będą trudne i kosztowne, ale istnieją potencjalne źródła ich finansowania, a takie ambitne przedsięwzięcia warte są podejmowania.

G. Budowa świadomości społecznej

1. Świadomość administracji ochrony przyrody i autorów planów ochrony;
 - cykl warsztatów, także terenowych i studialnych wyjazdów zagranicznych;
 - Podręcznik Ochrony Torfowisk;
 - udział w postępowaniach w sprawie planów ochrony, zadań ochronnych, decyzji wydawanych w sprawach rezerwatów przyrody
2. Świadomość leśników, administracji wodnej, planistów;
 - poinformowanie o istnieniu i walorach obiektów;
 - udział w KTG, rozprawach wodnoprawnych, postępowaniach w sprawie ocen oddziaływania na środowisko, postępowaniach w sprawie planów zagospodarowania przestrzennego etc.;
 - rozpowszechnienie Podręcznika Ochrony Torfowisk
3. Świadomość ogółu społeczeństwa
 - turystyczne udostępnienie wybranych torfowisk
 - ulotki, akcje edukacyjne, serwis internetowy etc.

Książka "Ochrona torfowisk bałtyckich - przewodnik dla praktyków, teoretyków i urzędników" została wydana nakładem Klubu Przyrodników w końcu 2005 r.

Udostępnione torfowiska bałtyckie w Polsce to:

- Na torfowisku Karsibórz Świdwiński zbudowano w 2005 r., staraniem Klubu Przyrodników i nadleśnictwa Świdwin, ok. 2,5 km ścieżkę edukacyjną prowadzącą przez bory bagienne i nad dwa malownicze jeziora dystroficzne;
- Na torfowisku Wielkie Błoto k. Wierchowa zbudowano w 2005 r., staraniem Klubu Przyrodników i nadleśnictwa Szczecinek, ok. 2 km ścieżkę edukacyjną, przebiegającą przez przesuszony bór bagienny, przechodzącą drewnianą kładką przez zarastające mszarem potorfia i kończącą się platformą widokową dającą wgląd na powierzchnię mszaru;
- Przez torfowisko Bielawa w Nadmorskim Parku Krajobrazowym przebiega groblą szlak turystyczny, w pobliżu grobli zbudowano drewnianą, niską wieżę widokową;

Na torfowisku Czerwone Bagno w Biebrzańskim Parku Narodowym jest ok. 700-metrowa ścieżka edukacyjna biegnąca drewnianą kładką i zakończona wieżą widokową dającą wgląd w luźny bór bagienny.

Zidentyfikowane możliwości i potrzeby udostępnienia:

- Torfowisko Roby k. Mrzeżyna: ścieżka + platforma widokowa;
- Bagno Kusowo: ścieżka-pętla edukacyjna + dojście do jeziora
- Jezioro Chośnickie: ścieżka + pomost do jeziora
- Torfowisko Pobłockie: ścieżka + platforma widokowa
- Bagna Izbickie: platforma widokowa przy szosie
- Krakulice: ścieżka + platforma widokowa w SPN;

Realizacja takiego zakresu udostępnienia wydaje się być odpowiednia do aktualnych potrzeb.

Załącznik:
Katalog Polskich Torfowisk Bałtyckich

Nr Nazwa	Województwo	Gmina	Nctwo	Forma ochrony	Docelowa forma ochrony	Natura 2000	Opis	Wartość (0-5)	Plan ochrony	LIFE
01 Olszanka - Wilcze Uroczyisko - Święta	zachodniopomorskie	Stepnica, Goleniów	Goleniów	REZ	REZ	Rozszerzenie 2006?	<p>W skład obiektu wchodzi dwa torfowiska wysokie, na pn. i na pd. od rzeki Krępej. Szata roślinna silnie przekształcona, obecnie dominują olesy, dawna roślinność torfowcowa w zaniku. W skład obiektu wchodzi trzy rezerваты Olszanka, Uroczyisko Święta, Wilcze Uroczyisko (Nadl. Goleniów) - łącznie 1336 ha rezerwatu. Obszary trzech sąsiadujących rezerwatów połączone są terenami leśnymi i łąkami. Rezerwat leśno-torfowiskowy "Olszanka" jest kopułowym torfowiskiem typu bałtyckiego. Torfowisko to należy do najbardziej interesujących utworów tego rodzaju, ze względu na genezę, układ stratygraficzny zioła jak i charakterystyczną fizjografię oraz strefowość obecnie występujących zbiorowisk. Szata roślinna jednak silnie przekształcona w wyniku pożaru torfowiska i wycięcia borów bagiennych.</p> <p>"Wilcze Uroczyisko" - rezerwat przylegający do "Olszanki"; kompleks olsów torfowcowych na torfowisku wysokim. Jedno z najbogatszych w Polsce stanowisk Osmunda regalis. W rezerwacie "Uroczyisko Święta". Rezerваты te są stanowiskiem roślin: Lycopodium annotinum, Loniceria periclymenum, Drosera rotundifolia, Angelica archangelica, Osmunda regalis.</p> <p>"Uroczyisko Święta" - rezerwat długosza królewskiego, obecnie łągi olszowe, lecz jeszcze kilkadziesiąt lat temu były tu brzeziny bagienne.</p> <p>Łącznie w obiekcie: 341 ha otw. bagien + 68ha Bb + 627ha Bmb + 257ha Lmb + 668ha Oi.</p> <p>Obiekt podlega silnym zmianom sukcesyjnym, których efektem jest zanik typowych fitocenoz mszarnych oraz borów i brzezin bagiennych, a także (w porównaniu ze stanem z pocz. XX w.) zanik gatunków: woskownicy europejskiej, bazyli czarnej, wizośca bagiennego. Długosz królewski występuje licznie, ale i on wydaje się rosnać obecnie w warunkach suboptimalnych.</p> <p>POTRZEBNE ROZPOZNANIE: Jest dokumentacja rezerwatów + dokumentacja do planowanego powiększenia rezerwatu Uroczyisko Święta + plan ochrony rez. Uroczyisko Święta. Nie ma planu ochrony największego rez. Olszanka - zlecony w 2005, ma być gotowy w 2006. Są badania autekologiczne Friedricha nad Osmunda regalis.</p> <p>POTRZ PRACE: Utrzymać dotychczasowy poziom wody na terenie, zaniechać konserwacji rowów odwadniających. Ważne cele ochrony dotyczą płatków: przy ewentualnych planach zalesiania łąk śródleśnych konieczna jest wcześniejsza inwentaryzacja płatków łąkowych. Potrzebne też skablowanie linii energet (4 mln zł) i sztuczne gniazda dla bielików (5 szt., 10 tys.). W planach ochrony rez. zaplanowano odsianianie kęp długosza, a nawet reintrodukcję woskownicy; wydaje się jednak że działania te nie są zasadne, a siedliska potencjalnie dogodne dla woskownicy już nie istnieją.</p> <p>UWAGI: Obiekt pod wpływem zanieczyszczeń powietrza z Zakładów Chemicznych Police po drugiej stronie Odry, co przejawia się złym stanem sanitarnym części drzewostanów.</p>	3	CZ	TAK
02 Świdne Bagno	zachodniopomorskie	Świnoujście	Międzyzdroje	-	ZPK	Woliny i Uznam	<p>Wg. Jasnowskiego (1962) torfowisko należy do najstarszych utworów torfowców biotrajny udział w łąkowaci Bramy Świny. Jest to torfowisko typu bałtyckiego z interesującą stratyografią, ze specyficznym borem bagiennym. Historyczne stanowisko maliny moroski, mimo poszukiwań Ndl. nie potwierdzone.</p> <p>W całości zalesione - bory bagienne i bory mieszanne bagienne.</p>	2		TAK

03	Reptowo	zachodniopomorskie	Kobylanka	Kliniska	-	ZPK	-	<p>Dawniej proponowano objęcie ochroną rezerwatową. Chronione jako Zespół Przyrodniczo-Krajoobrazowy Świdny Las</p> <p>POTRZEBNE ROZPOZNANIE: Należy przeprowadzić szczegółowe badania florystyczne, wskazane dokładne rozpoznanie.</p> <p>POTRZEBNE PRACE: Wg Nadleśnictwa brak potrzeb</p> <p>UWAGI: Zagrożenie planami budowy linii kolejowej Niemcy - Świnoujście</p> <p>Rozległy kompleks wysokotorfowiskowy z mozaiką silnie przekształconych zbiorowisk leśnych. Dawniej bory bagienne, dziś drzewostany sosnowe i brzoźowe z runem zdornin. przez jeżyny. Pojedyncze stanowiska roślin chronionych: bagna zwyczajnego, kalinę koraliowej, widłaka goździstego. Stwierdzono tu obecność gniewosza plamistego. Centralna część torfowiska eksploatowana.</p> <p>Wg Nadleśnictwa Kliniska 11 ha otwartych mszarów, 108 ha zarast wyrobisk, 80 ha świeżych wyrobisk, 63ha Bmb. 574 ha w zarządzie LP, 188 ha kopalni torfu (pryw.).</p> <p>Ekosystemy silnie przekształcon, torfowce tylko w rowach i bruzdach.</p> <p>Nadleśnictwo założyło system monitoringu. W 2005 zbudowano progę i zastawki regulujące odpływ.</p> <p>POTRZEBNE PRACE: Tereny wyeksplataowane poddać rekultywacji.</p> <p>UWAGI: Niebezpieczeństwo rozszerzenia eksploatacji torfu</p>	1	TAK
04	Samolino	zachodniopomorskie	Golczewo	Rokita	-	-	-	<p>Samolino (gm. Golczewo)</p> <p>Własność prywatna, kopalnia torfu; torfowisko zniszczone.</p> <p>W inwentaryzacji przyrodniczej gm. Golczewo teren został zakwalifikowany jako obszar zdegradowany, pokopalniany</p>	0	
05	Modlimowo-Grądy	zachodniopomorskie	Gryfice	Gryfice	-	-	-	<p>Modlimowo-Grądy (gm. Gryfice)</p> <p>Fragment torfowiska znajduje się na terenie proponowanego w gm. Gryfice ZPK II "Grądy"</p> <p>Teren poeksploatacyjny kopalni torfu w Grądaach - fragment torfowiska wysokiego, umożliwiający siedzenie etapów sukcesji naturalnej. Występują tu cenne gat. roślin jak rosiczka okrąglistna, wrzosiec bagnieny, bazyła czarna, widłak goździsty. W waloryzacji przyrodniczej gminy Gryfice obszar wyodrębniono jako cenny OC-2.</p> <p>Kopalnia torfu czynna.</p>	0	
06	Mrzeżyno	zachodniopomorskie	Trzebiatów	Gryfice	-	-	-	<p>Niewielkie, silnie zniszczone i pocięte rowami odwadniającymi torfowisko położone wśród łąk między Mrzeżynem a Trzebuszem, na pd. od Regi i na zach. od szosy z Mrzeżyna do Trzebiatowa. Porasta je roślinność z dominacją trzęsicy, tozy i nalołów brzozy omszonej. Torfowisko możliwe do renaturyzacji - byłaby ona trudna i kosztowna, ale włączenie w granice obszaru Natura 2000 stwarza taką szansę w przyszłości.</p>	1	
07	Roby	zachodniopomorskie	Trzebiatów	Gryfice	-	REZ	-	<p>Roby (Nadl. Gryfice) na S od miejsc. Roby</p> <p>W waloryzacji gminy Trzebiatów (1997) - proponowany UE II "Mszarnik Roby". W danych gminy proponowany rezerwat.</p> <p>Regenerujące się torfowisko wysokie typu bałtyckiego z mszarnikiem wrzośca bągliennego, obfite populacje chronionych i rzadkich roślin: rosiczka okrąglistna, bazyła czarna, storczyk kwiaty, woskownica europ., modrzewnica zwyczaj., 12 gat. lęgowych ptaków w tym: błotniak stawowy i łakowy, derkacz, gąsiorzek, przepiółka.</p> <p>Obfite zarośla woskownicy zarastające brzozą.</p> <p>Cenny obiekt; w zarządzie ANR (większość), w środku kilka działek prywatnych.</p> <p>Opracowana dokumentacja rezerwatu.</p> <p>Usunięcie brzozy zarastającej zarośla woskownicy</p>	4	TAK

08	Dzwirzyno	zachodniopomorskie	Kołobrzeg	Gościno	-	-	Trzebiatów sko-Pas Nadmorski	Położone na zapleczu pasa wydm nadmorskich, między Dzwirzynem a Grzybówem, silnie zniszczone przez eksploatację i osuszenie torfowisko wysokie. W północnej części dominują brzozy bagienne, w południowej - wyrobiska po eksploatacji torfu, porośnięte trzciłą, wietniaką i wrzosem, z udziałem wrzośca bagiennego (<i>Erica tetralix</i>). Torfowisko możliwe do renaturyzacji - byłaby ona trudna i kosztowna, ale włączenie w granice obszaru Natura 2000 stwarza taką szansę w przyszłości.	1		
09	Stramniczka	zachodniopomorskie	Dygowo	Gościno	UE	REZ	Rozszerzenie 2006 - doł. do Trzebiatów sko-Pas Nadmorski	Stramniczka (gm. Dygowo, Ndl. Gościno, obręb Dygowo oddz. 63-66) Proponowany rezerwat przyrody "Torfowisko Stramniczka". Obecnie użytek ekologiczny. Opracowana dokumentacja rezerwu. Duże torfowisko wysokie, które wykształciło się na działale wodnym Parsęty. Charakteryzuje się grubym pokładem torfów mszarnych zalegających pokłady gytyi, osiąga głębokość 6,39 m. Górna część tych torfowisk składa się z grubej warstwy torfów mszarnych wysokich, kopolowych, budowanych głównie przez mchy torfowce: torfowiec ciemny, Sph. medium, Sph. duserii. Torfowisko to zostało przed laty w znacznym stopniu wyeksploatowane. Obecnie obszar poastają fitocenozy lesne, gt. bór bagieny i brzezina bagienna. Na jego obrzeżu znajdują się płaty ładu porzeczkowego oraz ładu torfowcowego. W obrębie tego obszaru stwierdzono: wrzosec bagienny, rosiczkę okrąglistą, bagno zwyczajne, bazyne czarna, siedmiopalcznik błotny, borówkę bagienną, wietniakę wąskolistną i pochwowatą, kalinę koralową, porzeczkę czarną, zurawinę błotną, modrzewnicę zwyczajną. Występują płaty mszarników wrzoscowych. W części pn. typowo wykształcona kopolka. W małych oczkach występuje grzeń i grzeń biały. W zakresie fauny zarejestrowano tu miejsce rozrodu tu miejsce rozrodu m.in. traszki zwyczaj., ropuchy szarej, żaby moczarowej, żaby jeziorkowej, żaby wodnej, zaskrońca, padalca, żurawia, słonki. Miejsce zerowania i odpoczynku dzików. Wg Nactwa zarastające wyrobiska zajmują 58,78ha, BmB 103,3 ha, Potrzebne 4-5 zastawek blokujących odpływ rowami.	4		TAK
10	Warmie Bagno	zachodniopomorskie	Biesiekierz Będzino Karlino	Gościno	REZ	REZ	Rozszerzenie 2006?	Warmie - Wierchomińskie Bagno Płn - wsch. część torfowiska 43,6 ha to rezerwat przyrody "Wierchomińskie Bagno" (Ndl. Gościno). Reszta to rez. Warmie Bagno utw. 2005 r. Obniżenie w sfalowanej morenie dennej, pierwotnie wypelnionej przez kopolowe torfowisko wysokie o pow. 495, obecnie ok. 90 % wyeksploatowane - ale dobrze regenerujące się, zarastające mszarami dywanowymi potorfia. Rozległy, cenny przyrodniczo kompleks przestizenny, obejmujący liczne potorfia z różnorodnymi stadiami sukcesji wtórnej, roślinności mszarnej i leśnej, dwa zarastające jeziora dystroficzne. W granicach złoza torfowego niewielkie wyniesienia mineralne porośnięte przez las z przewaga buka, w otoczeniu torfowiska pola uprawne. Na gruntach mineralnych obfite wyst. wiciokrzewu pomorskiego, także na torfowisku gat. roślin rzadkich i chronionych: wrzosec bagienny, przylętką białą, widłak jałowcowaty, rosiczka okrąglistą, bagno zwyczajne. Wg Nctwa 285 ha otw. bagien, 127 ha zarast wyrobisk. Wykonana dokumentacja. Potrzebne kilka zastawek piętrzących odpływy i odstonięcie wrzośca - plan na 2006.	4		TAK
11	Unieskie Moczary	zachodniopomorskie	Będzino Sianów	Karnieszewice	-	ZPK	-	Jamno (LP - Ndl. Karnieszewice) Torfowisko w obrębie OCHK "Koszaliński Pas Nadmorski". Wg danych nadleśnictwa: 22 ha Bb, 424 ha BmB, 1 ha otw. bagien. Zachowany płat dobrze wykształconego boru bagiennego. Reszta - kilkaset ha - to lasy So lub Brz ze zdegradowanym runem z dominacją jeżyn.	3		

12	Łązy	zachodniopomorskie	Mielno Sianów	Karnieszewice	-	REZ	Rozszerzenie 2006	Dla zachowania boru bagiennego potrzebne ok. 10 zastawek Łązy (LP - Ndl, Karnieszewice) Torfowisko w obrębie OCHK "Koszaliński Pas Nadmorski". Dominuje BMb, stare drzewostany sosnowe i brzożowe podżyte trzęślicą. W części zach. płat otwartych mszarów z woskownicą europejską. W części pd. reszki kopytu torfowej; potofia zarosnięte trzęślicą. W części wsch. olsy z bogatą populacją storczyka Fuchsa. Wszystkie razem jest cennym obiektem przyrodniczym, projektowany rezerwat. Opracowana dokumentacja przyrodnicza, projekt rezerwatu.	3	CZ	TAK
13	Słowińskie Błoto	pomorskie	Darłowo	Sławno	REZ	REZ	Słowińskie Błoto	Najlepiej na Pomorzu zachowane torfowisko bałtyckie z klasycznie wykształconą kopolą. Pow. 120 ha. W niewielkiej części wyeksploatowane lecz regenerujące. Czynnny stary rów opaskowy oraz 2 ok 40 letnie rowy rozcinające kopolę. Na wierzchołwie pozostałości kompleksu zespołu przyglieki białej i mszaru kępowego oraz młode postaci boru bagiennego. Na zboczach kopytu bór bagienny i brzezina bagienna. Rez. przyr. utw. 2005 W 2005 r. zbudowano 8 progów na rowie głównym. Konieczne więcej zastawek. Może być potrzebne także usunięcie młodych osobników sosny z pow. ok. 5 ha na najbardziej mszarnej części wierzchołwu. Wg Nctwa otw. mszary 69,46ha, Bb 42,92ha, BMb 27,6ha, całość 224,88 w LP, docelowo rez. przyr.	5		TAK
14	Janiewickie Bagno	pomorskie	Sławno	Sławno	REZ	REZ	Janiewickie Bagno	Rezerwat, opracowany ukończeniu plan ochrony. W różnym stopniu przesuszone torfowisko o pow. 130 ha, w większości w rezerwacie. Wyraźnie wykształcona kopolą rozcięta czynnym rowem odwadniającym, rów opaskowy czynny, małe rowy boczne zarosnięte. Na wierzchołwie pozostałości otwartego torfowiska z kompleksem zespołu przyglieki białej i mszaru kępowego oraz bór bagienny. Na zboczach kopytu degeneracyjne postaci boru bagiennego. W 2005 r. zrealiz. budowa urządzeń piętrzących, wynikających z planu ochrony.	5	TAK	TAK
15	Karsibór	zachodniopomorskie	Brzeżno	Świdwin	ZPK	ZPK	Rozszerzenie 2006?	Torfowisko na terenie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego "Karsibór", ustanowionego na wniosek nadleśnictwa. 127 ha otwartych bagien (mszary, w tym zarast. potofia) + 208 ha BMb + 26 ha jeziorok dystroficznych. ZPK o powierzchni 407,50 ha. Cenny kompleks boru bagiennego. W 2005 r. we współpracy z Ndl. zbud. ścieżkę dydaktyczną	3		TAK
16	Czaplinek	zachodniopomorskie	Czaplinek	Borne Sulinowo	-	-	-	Kopalnia torfu, zupełnie zniszczone	0		
17	Bagno Ciemino	zachodniopomorskie	Borne Sulinowo	Szczecinek	REZ	REZ	Rozszerzenie 2006?	Rezerwat przyrody. Nie eksploatowane lecz silnie przesuszone torfowisko ok. 180 ha, porosnięte borem bag. i brzezina bag., kopolą wyraźna i dobrze zachowana. Liczne rowy Wykonany plan ochrony, sukcesywnie realizowane jego zadania.	3	TAK	TAK
18	Wielkie Bagno k. Radacza	zachodniopomorskie	Borne Sulinowo	Szczecinek	-	-	-	Kopalnia torfu, w centrum zupełnie zniszczone, na obrzeżach bór bagienny; potencjalny obiekt do renaturalizacji.	0		
19	Chwalimskie Bagno	zachodniopomorskie	Barwice	Czaplinek	-	cz REZ	-	Kopalnia torfu. Torfowisko silnie przekształcone, jednak miejsca wyeksploatowane stają się ważnymi punktami m.in. dla ptaków terenów otwartych- białozrzytka, sieweczka rzeczna, niełęgowych żurawi, płazów -rzekotki drzewnej, kumaka nizinnego oraz nietoperzy- karlika malutkiego. W "programie ochrony mokradeł w dorzeczu Parsęty" wskazywano na walory regenerujących się potofii. Regener. się mszar to proj. rez.	3		

20	Bagno Kusowo	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	REZ	REZ	REZ	PLH320016 Jeziora Szczecinieckie	W połowie dobrze zachowane torfowisko kopułowe, ok. 80 ha mszaru z niską sosną, ok. 10 ha z wełnianeczką darniową; wokół bory bagienne. W połowie dawniej eksploatowane, regenerujące się wyrobiska zarostn. mszarem i bór bag. na grzędach. Bardzo cenny obiekt. Rowy zarastające. UWAGI: Były zakusy na eksploatację Rezerwat przyr. utw. 2005 r. Konieczne 20 zastawek + udostępnienie turystyczne mniej cennej, pd. części; plan na 2006	5		TAK
21	Brzezińskie Bagno	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	-	ZPK	PLH320016 Jeziora Szczecinieckie	Zalesione torfowisko wysokie. W centrum kopuły niewielki fragment mszarów, poza tym dominują gospodarce lasy w typie Bmb. W pn. części maownicze jezioro dystroficzne. Wg danych nadleśnictwa: 5 ha mszaru, 35 ha Bb, 70 ha Bmb.	4			
22	Wielkie Błoto - Wierzchowo	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	-	UE	PLH320016 Jeziora Szczecinieckie	Średniej wielkości torfowisko nad jez. Wierzchowo, na SE od m. Wierzchowo. Torfowisko na terenie OCHK "Jeziora Szczecinieckie" oraz obszaru siedliskowego Natura 2000 "Jeziora Szczecinieckie".	3		TAK	
23	Malechowskie Błota	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	-	-	PLH320016 Jeziora Szczecinieckie	Potorfia zarastające mszarami, na obrzeżu bór i brzezina bagienna. Projektowany użytek ekologiczny. W 2005 zbud. ścieżkę dydaktyczną.	1			
24	Zaleskie Bagno	pomorskie zachodniopomorskie	Ustka Postomino	Ustka	cz UE	REZ	Przymorskie Błota, wymaga korekty	Nctwo: 66,95 ha otw. Bagien, 22,76ha Bb, 147,86 ha Bmb, 128 ha LMB, 134 ha bagien zadrz Ol, Brz. Razem 499,90 ha w LP. Użytki ekologiczne na 223,15 ha; catość lasy ochronne. Nie ma śladów eksploatacji. Wyst. woskownica europejska, bagno, bielik. W 2004 wykonane rozpoznanie i dokumentacja obiektu. Znaleziono nie znane wcześniej stanowisko maliny moroszkii! Projekt rezerwatu. Nie wymaga zabiegów ochronnych. Konieczna korekta granicy obszaru Natura 2000.	5		TAK	
25	Bruskowskie Bagno	pomorskie	Ślupsk	Ustka	-	ZPK	-	Wg Nctwa: 1,50 ha otw. bagien, 146 ha Bmb, 8,30 ha łąki. Torfowisko wysokie, od pn. potorfia po eksploatacji i to jest miejsce najcenniejsze florystycznie: tu bagno, borówka bagienna, wrzosiec bagienny. Na całym obszarze widlak jatowcowaty. Istnieje lokalne Towarzystwo Miłośników.	2			
26	Objejskie Łąki	pomorskie	Ustka Smoldzino	Ustka	-	-	-	Prawdopodobnie zupełnie zniszczone. Dziś na tych ziozach torfu dominuje mozaika łąk i wilgotnych, brzożowo-osikowo-oliszowo-sosnowych lasów	0			
27	Kluki	pomorskie	Smoldzino	SPN	PN	PN	PLH220029 Pobrzeże Słowińskie	Rezerwat ścisły w Słowińskim PN. Płytkie torfowisko w mozaice z buczynami i dębinami Kluckiego Lasu. Catość porośnięta roślinnością leśną, choć jeszcze kilkadziesiąt lat temu istniały tu otwarte mszary wysokotorfowiskowe. Jest tu stanowisko maliny moroszkii (Rubus chamaemorus). Obecne warunki hydrologiczne są katastrofalne: torfowisko jest rozcięte na dwie części szerokim kanałem melioracyjnym, wjętym na głębokość 2,5 - 3 m, w wyniku czego torf jest skrajnie przesuszony. Ma być objęte projektem ochrony torfowisk, planowanym w SPN. Wykonana dokumentacja	5			
28	Ciemieńskie Bagna	pomorskie	Główny	Damnica	cz REZ, UE	cz REZ, UE	PLH220001 Bagna Izbickie	Rezerwat przyrody 'Izbickie Bagna' bez planu ochr. 281 ha. Użytki ekologiczne 227 ha. Lasy ochronne 561 ha. 395 ha otwartych bagien. Bazylna, woskownica, wrzosiec. Bardzo dobrze wykształcone mszarniki wrzoścowe, ale zarost brzoży i sosny - wymagają odświeżania.	4		TAK	

63	Bobrowe Bagno	podlaskie	Giby Krasnopol	Głęboki Bród	-	REZ	Rozszerzenie 2006?	Torowisko wysokie silnie zróżnicowane przestrzennie. Na większości obszaru dominuje bór bagienny ale o zmiennej fizjonomii i kondycji drzewostanu sosnowego. Kopuła torfowiska wyraźnie widoczna. Dobrze zregenerowane potorfia zarosnięte mszarem torfowcowym. Fragn. dystroficzne zbiorniki wodne (potorfia), fragmenty torfowiska przejściowego (pla mszarne), na obrzeżach łąki.	3		
64	Bagno Krasna Gruda (Zegary)	podlaskie	Pomorze	Sejny	-	REZ	Rozszerzenie 2006?	Typowy mszar wysokotorfowiskowy z wyraźnie zaznaczoną kopułą w części centralnej. Obszar silnie zróżnicowany, z kilkoma grądzikami w środku torfowiska. Wokół jeziora, położonego w NW części pięknie wykształcone pla bagnicowe. Populacja chamedafne, wierzby lapońskiej i wierzby borówkolistej.	4		
65	Czerwone Bagno	podlaskie	Goniądz	BPN	PN	PN	Dolina Biebrzy	Rezerwat ścisły w Biebrzańskim PN, nie potrzeba działań	4	T	
66	Skiełbowo	podlaskie	Lipsk	Augustów	-	ZPK	Rozszerzenie 2006?	Ponad 200-hektarowe torfowisko o słabo zaznaczonej kopule, porośnięte brzezina bagienną, z niewielkimi powierzchniami otwartych mszarów. Kilkadziesiąt lat temu planowano rozpocząć tu eksploatację torfu, do czego na szczęście nie doszło. Obecnie planuje się włączenie obiektu do sieci Natura 2000, w ramach potencjalnego Obszaru o Znaczeniu Wspólnotowym "Puszcza Augustowska".	3		
67	Imnszar	podlaskie	Michałowo	Żednia	cz REZ	REZ	Rozszerzenie 2006?	Imnszar RDLP Białystok, Nadl. Żednia Rezerwat przyrody z planem ochrony (wymaga rewizji zadań ochronnych) na powierzchni 113,73 ha w zarządzie LP. Ok. 70 ha będące własnością LP nie jest chroniona. Ok. 87 ha stanowi własność Przedsiębiorstwa Produkcji Leśnej "Las", część wyeksploatowana stanowi 36 ha, w najbliższych latach palinowana eksploatacja na pow. 21 ha. Rezerwat powinien być rozszerzony o powierzchnie będące własnością LP. Powinna być zaniechana eksploatacja torfu przez PPL "Las". Torfowisko częściowo wyeksploatowane. Na części mocno przesuszone. Na obszarze poza obecnym rezerwatem system rowów odwadniających. Największą powierzchnię zajmuje mszar wysokotorfowiskowy. W części NE znajduje się płytkie (dystroficzne) wysychające jezioro Gorbacz otoczone płem bagnicowym. Obrzeża wschodnie stanowi torfowisko przejściowe i niskie. Młaższość torfowiska dochodzi do 6,5 m + do 1,5 m gytili. Liczne gatunki rzadkie takie jak: Chamaedaphne calyculata, Betula humilis czy Drosera rotundifolia. Obiekt unikatowy w tej części Podlasia. Potrzebna rewizja zapisów działań ochronnych w aktualnym planie ochrony rezerwatu oraz poszerzenie rezerwatu. Pożądane zastawki i częściowe zasypianie rowów odwadniających torfowisko zlokalizowanych we wschodniej, południowej i zachodniej części torfowiska. Wykupienie prywatnych gruntów zlokalizowanych na obrzeżach wschodniej i północno-zachodniej części torfowiska. Koszt zasypiania rowów - ok. 15 000 zł; min. 4 zastawki - ok. 36 000 zł; wykup ok. 20 ha - ok. 70 000 zł UWAGI: Wydana jest koncesja na eksploatację torfu na pow. 21 ha. Istnieje zagrożenie drastycznego odwodnienia (pole eksploatacyjne położone zaledwie 150 m od granicy rezerwatu). Lasy Państwowe wyraziły aprobatę rozszerzenia rezerwatu na ich grunty.	3	T lecz niedobry	
68	Karaska	mazowieckie	Kadzidło		-	?		Duże, 300-hektarowe torfowisko kopulowe, stanowiące ewenement w tym regionie Polski. W większości zniszczone przez wiać czynną kopalnię torfu, oraz przez pożar boru bagiennego w końcu lat 90-tych. Dawniej projektowano utworzenie na nie eksploatowanej części rezerwatu przyrody. Wiać jeszcze zachowały się cenne przyrodniczo fragmenty.	1		

